

Рудольф Арчибальд Рейсс і Інститут наукової поліції в Лозанні

Ганна Спіцина

доктор юридичних наук, професор, перший заступник директора, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9131-0642>, e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Розглянуто вагому роль Рудольфа Арчибальда Рейсса в заснуванні та подальшому розвитку Інституту наукової поліції в Лозанні, його досягнення в галузі судової фотографії, принципів і вимог у документуванні порушень законів війни 1914—1919 рр.

Ключові слова: Рудольф Арчибальд Рейсс; судова фотографія; Лозаннський університет; Інститут наукової поліції.

Rodolphe Archibald Reiss and the Institute for Scientific Police in Lausanne

Hanna Spitsyna

The author examines the important contribution of Rodolphe Archibald Reiss in the foundation and further development of the Institute for Scientific Police in Lausanne, his achievements in forensic photography, and his principal stand in documenting violations of wartime laws from 1914 to 1919.

Keywords: Rodolphe Archibald Reiss; forensic photography; University of Lausanne; Institute for Scientific Police.

Рудольф Арчибальд Рейсс народився 1875 року в заможній родині з Гехтсберга, що у Великому Герцогстві Баден (Німеччина), восьмим із десяти дітей. Він єдиним із братів захопився наукою — решта віддали перевагу військовій кар'єрі. Юнацькі роки (у які йому, за власними словами, не вистачало любові) провів у Карлсруе. У 1893 році виїхав до Лозанни (Швейцарія), щоби вивчати хімію. Саме під час навчання в Лозаннському університеті він захопився фотографією — дисципліною, яка стане підґрунтям усіх його криміналістичних проєктів.

У 1899 році Рейсс успішно захистив докторську дисертацію з хімії та посів посаду завідувача кафедри фотографії в Лозаннському університеті,

яка дала йому змогу вдосконалюватися в медичному й науковому фотографуванні. За прикладом Альфонса Бертільйона, він допоміг удосконалити фотографічні процеси в галузі антропометрії та «розмовного описового портрета».

Одне з найбільших досягнень Рейсса — заснування Інституту наукової поліції (Інститут криміналістики, фр. *Institut de police scientifique* (далі — *IPS*), англ. *Institute for Scientific Police*) в Університеті Лозанни, перейменованого в 1954 році на Науковий інститут поліції та кримінології. У цьому закладі він запропонував запровадити першу у світі академічну підготовку в галузі криміналістики. За заповітом він пожертвував увесь

свій статок на розвиток цієї справи. Засади цієї дисципліни актуальні до сьогодні, а важливість дрібних деталей у розкритті кримінальних справ є фундаментальною. Саме Рейсс вивів фотографію на передній план судової та поліцейської практики: він зробив її інструментом неймовірно корисності й потенціалу для судового експерта, який нею послуговується. Рейсс уважав, що лише факти мають вести розслідування, лише на них слід будувати методи й концепції, що підкреслює важливість слідів як джерела доказової інформації.

Для того щоб підвести міцне підґрунтя під свою школу, Рейссові довелося вибудувати переконливе спілкування з представниками влади. У цьому плані він діяв так само, як Ганс Густав Адольф Гросс — австрійський батько кримінології та криміналістики, а також автор відомого *Handbuch für Untersuchungsrichter Polizeibeamte* («Посібник для прокурорів-слідчих», 1893). Утім, між Гроссом і Рейссом є дві важливі відмінності. По-перше, підготовка: Гросс вивчав право та працював слідчим суддею, тоді як Рейсс закінчив університет за спеціальністю «Хімія» і певний час керував фотослужбою Лозаннського університету. По-друге, хоча обидва чоловіки присвятили своє життя розвитку того, що в широкому сенсі можна назвати кримінальними науками, першого визнано батьком кримінології (нім. *kriminalistik*), тоді як другого називають новатором наукової поліції (фр. *police scientifique*, або *criminalistique*).

Стверджуючи, що фотографія стала «автоматичним і неупередже-

ним реєстратором подій» [1, с. 1], Рейсс пропагував об'єктивну фотографію. Запрошений як спостерігач розслідувати порушення законів війни, скоєних у Сербії, Рейсс у 1915 році видав друком книгу *Comment les Austro-Hongrois ont fait la guerre en Serbie* («Коментарі австро-угорців про війну в Сербії. Спостереження безпосереднього спостерігача») [2]; як кореспондент *Gazette de Lausanne* також написав численні статті, що демонструють його об'єктивність і неупередженість у дослідженнях. Ці відверті та правдиві дії й висновки занепокоїли федеральну владу, а інтелектуальний і моральний авторитет Рейсса піддали сумнівам. Докори лунали не лише з боку пересічної преси, а й із наукових кіл: навіть Г. Гросс нещадно, суворо та різко розкритикував таку творчість Р. Рейсса, аж до сумнівів щодо його психічного здоров'я.

Суперечка дійшла до Університету й Інституту наукової поліції. У 1916 році, ніби у відповідь на позицію Рейсса, доповідач щодо нового закону про вищу освіту у Великій Раді запропонував вилучити слово «Інститут» із офіційної назви творіння Рейсса [3, с. 304]. «Зміна назви була б катастрофічною і майже рівнозначною його зникненню», — заявив Рейсс, який погрожував піти у відставку, якщо на цю пропозицію пристануть [4, с. 121]. Зрештою, Рада відступила, і Рейсс залишився на посаді.

Після дедалі частіших поїздок до Сербії Рейсс пішов-таки у відставку з посади очільника Інституту в 1919 році; це місце посів його

колишній учень А. Бішофф. Як технічний радник кантональної поліції та радник Міжнародної організації кримінальної поліції (нині — *Інтерпол*), Бішофф значно розширив сферу діяльності *IPS*. У 1954 році за ініціативою професорів М. Х. Телена та Ш. Жільєрона *IPS* перейменували на Науковий інститут поліції та кримінології (фр. *Institut de police scientifique et de criminologie, IPSC*); відтоді Університет присуджував два дипломи: один — із судової медицини та кримінології, інший — із кримінології.

Жака Матьєра, колишнього студента Бішоффа й керівника дослідницького відділу *IPSC*, призначили директором у 1963 році. Матьєр був експертом із захисту банкнот і документів для Швейцарського національного банку та низки спеціалізованих компаній, а також допоміг диверсифікувати діяльність *IPSC*.

На момент заснування Інститут мав три факультети: юридичний, медичний і природничий. Однак у 1982 році набув чинності Закон про Лозаннський університет від 06.12.1977 р., і *IPSC* перетворився на школу при юридичному факультеті.

У 1986 році кантональний уряд призначив наступником професора Матьєра випускника *IPSC* із докторським ступенем П. А. Марго. Після запровадження нової навчальної програми та правил (1990), диплом школи змінив назву на «Ліцензію в галузі криміналістики» (фр. *Licence en sciences forensiques*). Восени 1994 року *IPSC* переїхав із площі Шато до нового Будинку криміналістики (фр. *Bâtiment de Chimie*) в університет-

ському містечку Доріньї. Для того щоб упоратися зі збільшенням кількості дисциплін і студентів, у 2004 році *IPSC* перетворили на Школу кримінальних наук (далі — *ESC*) та розділили на два інститути: Науковий інститут поліції (далі — *IPS*) і Інститут кримінології та кримінального права (далі — *ICDP*); відтоді директорів Школи допомагають два заступники, які представляють відповідно *IPS* і *ICDP*.

У 2009 році *ESC* відсвяткував своє сторіччя. Із цієї нагоди *ESC* та Єлисейський музей організували першу публічну виставку фотографій Р. А. Рейсса. Існує два протилежні бачення на фотографічні твори Рейсса: художнє, яке обстоє музей, та історичне, запропоноване Школою. Водночас обидва ці підходи віддають належне «легальній фотографії» — предмету захоплення та викладання Рейсса, яке сприяло створенню Інституту.

Послідовні структурні зміни Інституту помітні у збільшенні кількості студентів і поступовому розширенні сфер викладання й наукових досліджень. За головування професора Рейсса впродовж 1909—1919 років видано 3 дипломи з криміналістики, 1919—1963 років — 51 (зокрема, 10 дипломів про закінчення аспірантури). Під керівництвом професора Матьєра до 1986 року здобуто 88 наукових ступенів (зокрема, 4 докторські). За 1986—1999 роки кількість випускників зросла до 183, включно з докторами й аспірантами, через що *IPSC* запровадив *numerus clausus* (лат. *замкнене число*) — обмежив частку представників певної групи населення в загальній кількості студентів

навчальних закладів у 1992—1995 роках, щоб сповільнити збільшення кількості студентів. У 2010 році у двох інститутах Школи кримінальних наук навчалися 433 студенти [5].

На додаток до ступеня бакалавра в галузі судової експертизи та двох докторських ступенів, ESC наразі пропонує три магістерські ступені в галузі права та три магістерські ступені

в галузі природничих наук. Це ступені з «Кримінології», «Права, злочинності й IT-безпеки», а також із «Хімічної криміналістики», «Судової ідентифікації» і «Аналізу злочинів» [6]. Станом на сьогодні Лозаннський університет залишається одним з небагатьох навчальних закладів у світі, який пропонує академічні курси, що охоплюють усю сферу криміналістики.

Перелік джерел посилання

1. Reiss R. A. Quelques mots sur la photographie judiciaire. *Revue suisse de photographie*. 1903. 560 p.
2. Idem. Comment les Austro-Hongrois ont fait la guerre en Serbie. Observations directes d'un neutre. Paris : Armand Colin, 1915. 54 p. URL: https://education.persee.fr/doc/revpe_2021-4111_1915_num_67_2_10210_t1_0212_0000_3 (дата звернення: 07.04.2025).
3. Champod Ch., Girardin D., Lebart L., Margot P., Mathyer J., Quinche N., Sapin E. Le Théâtre du crime: 1875—1929, Rodolphe A. Reiss. Lausanne : Presses polytechniques et universitaires romandes, 2009. 318 p.
4. Mathyer J. Rodolphe A. Reiss. Pionnier de la criminalistique. Les années lausannoises et fondation de l'Institut de police scientifique et criminologie. Lausanne, 2000. 208 p.
5. Histoire / Université de Lausanne : web. URL: <https://www.unil.ch/unil/fr/home/menuinst/universite/histoire.html> (дата звернення: 07.04.2025).
6. Faculté de droit, des sciences criminelles et d'administration publique. Ecole des sciences criminelles / Ibid. URL: <http://www.unil.ch/esc/page16263.html> (дата звернення: 07.04.2025).